

**FASILƏSİZ TƏHSİL SİSTEMİNDƏ M.F.AXUNDOV ADINA
AZƏRBAYCAN MİLLİ KİTABXANASININ DÖVRI MƏTBUAT
FONDUNUN ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ**

MƏMMƏDOV E.E.

*BDU, Kitabxanaşünaslıq kafedrası, müəllim
eldaniz@hotmail.com*

Bu məqalədə xalqımızın əvəzsiz mədəniyyət xəzinəsi olan M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının zəngin dövrü mətbuat fondunun fasiləsiz təhsil sistemində rolu və əhəmiyyəti haqqında elmi tədqiqatdan bəhs olunur.

Açar sözlər: dövrü mətbuat, dövrü mətbuat fondu, dövrü nəşrlər, fasiləsiz təhsil, informasiya cəmiyyəti, informasiya inqilabı, informasiyalaşdırılmış cəmiyyət, jurnal, kitabxana fondu, milli kitabxana, qəzet, sənəd, serial nəşr.

İctimai əlaqələrin formalaşdığı hər bir tarixi dövrün özünəməxsus təhsil formaları və təhsil növləri olmuşdur. Bununla yanaşı, hər bir sinifli cəmiyyət öz təhsil forması ilə səciyyələnir; zadəgan sinfi üçün saray, burjua sinfi üçün universitet, ruhanilər üçün kilsə, monastır, məscid və mədrəsə məktəbləri və s.

Bu nöqteyi-nəzərdən, müasir dövrdə informasiya cəmiyyəti (informasiyalaşdırılmış cəmiyyət) üçün səciyyəvi olan əsas təhsil forması fasiləsiz təhsildir.

Fasiləsiz təhsilin ümumi qəbul edilmiş, vahid tərfi yoxdur. Bu termin təhsilin sosial effektivliyini artırmaq üçün mövcud təhsil səviyyəsinin müsbət istiqamətdə dəyişməsinə, insanın bütün ömrü boyu bir şəxsiyyət kimi formalaşması üçün fasiləsiz təhsil almasını nəzərdə tutur.

İlk dəfə 1968-ci ildə YUNESKO-nun materiallarında istifadə edilmiş «fasiləsiz təhsil» termini, 1972-ci ildə Edqar Forum (o dövr Fransa Respublikasının maarif naziri) rəhbərlik etdiyi komissiyanın məruzəsi dərc edildikdən sonra, bütün dünya ölkələrində təhsil sisteminin əsas prinsipi, təhsil sahəsində yeniliklər və islahatlar üçün «rəhbər quruluş» kimi YUNESKO tərəfindən tanınaraq qəbul edildi. Fransanın keçmiş təhsil (maarif) naziri Edqar For (Edgar Faure) o zaman öz məruzəsində belə qeyd edir: "...Biz fasiləsiz təhsil anlayışını təhsil sistemi kimi deyil, daha çox təhsilin təşkil olunmasında tətbiq olunan fəlsəfi prinsip kimi nəzərdən keçiririk".

Hazırda dünyanın bir çox ölkələri özünün spesifik fasiləsiz təhsil modelini reallaşdırır. Xüsusən, inkişaf etmiş ölkələrdə (ABŞ, İngiltərə,

Yaponiya və digər) kəskin şəkildə təhsil müəssisələrinin bütün tiplərinin böyük şəbəkəsi artmaqdadır. Həmçinin yaşlı nəslin nümayəndələrinin təhsil almaq sahəsində fəallığı məktəbli və gənc nəsil tələbələrin fəallığını ötməkdədir.

Respublikamızda, «Təhsil haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda (2009) da qeyd edildiyi kimi, təhsil dünyəvi və fasiləsiz xarakter daşımaqla, vətəndaşın, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarını əks etdirən strateji əhəmiyyətli prioritet fəaliyyət sahəsidir. Ölkəmizdə təhsil insan hüquqları haqqında beynəlxalq konvensiyalara və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı digər beynəlxalq müqavilələrə əsaslanaraq, təhsil sahəsində milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin prioritetliyi əsasında dünya təhsil sistemində inteqrasiya olunaraq inkişaf edir.

Müasir dövrdə, kitabxanaların yardımını olmadan fasiləsiz təhsil sisteminin qurulmasını, onun inkişaf etdirilməsini təsəvvür etmək çox çətindir. Buna bariz nümunə kimi, 2003-cü ildə Berlin şəhərində keçirilən Kitabxana Assosiasiyalarının Beynəlxalq Federasiyasının (İFLA) «İnformasiya cəmiyyəti üzrə Ümumdünya Sammiti»-nə həsr olunmuş 69-cu baş konfransının qətnaməsində irəli sürülən, «Kitabxana informasiya cəmiyyətinin ürəyidir!» şüarını əsas götürmək olar. Bu şüar dünya ictimaiyyəti tərəfindən kitabxanaların informasiya cəmiyyətində oynadığı vacib rola, tutduğu mərkəzi yerə, həmçinin bu cəmiyyətin səciyyəvi təhsil forması olan fasiləsiz təhsil sisteminin qurulmasına və inkişafına göstərdiyi müstəsna xidmətinə verdiyi ən böyük qiymət və mühüm dəyərdir.

Kitabxanalar, onların fondunu təşkil edən informasiya ehtiyatları hər bir sivil cəmiyyətin milli xəzinəsi kimi yüksək intellektual potensiala malikdir. Çoxəsrlik kitabxana işi tarixindən məlumdur ki, kitabxanaların fəaliyyəti heç vaxt cəmiyyətdə baş verən mühüm ictimai-siyasi proseslərdən təcrid olunmamışdır. Belə ki, kitabxanalar, onların mühafizə etdiyi sənəd (kitab, qəzet, jurnal və digər ədəbiyyat) fondu cəmiyyətdə baş verən bütün cəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri prosesində bilavasitə iştirak etmiş və bu proseslərə səmərəli təsir göstərmişdir. Bu təsir fasiləsiz təhsil sistemindən də yan ötməmişdir.

Fasiləsiz təhsil sistemində, ümumiyyətlə, cəmiyyətdə ictimai rəyin formalaşmasında kitabxanaların xalq üçün, millət üçün qoruyub mühafizə etdiyi nəhəng sənəd-informasiya kütləsi içərisində dövrü mətbuat fondunun mühüm rolu və əhəmiyyəti xüsusi vurğulanmalıdır.

Hər bir dövlətin tarixində dövrü mətbuatın müstəsna xidmətləri olmuşdur. Hətta müasir dövrimizdə həyatımızın tərkib hissəsinə çevrilən radio, televiziya və internet dayaq nöqtəsini, ilkin əsasını məhz dövrü mətbuatda tapmışdır. Belə olan xüsusda, əlbəttə fasiləsiz təhsilin inkişafında

dövrü mətbuatın, ələlxüsü, kitabxanalarda müasir və gələcək nəslin istifadəsi üçün mühafizə olunan dövrü mətbuat fondunun xüsusi yeri və çəkisi vardır.

Bütün dövrlərdə dövlətin, dövlətçiliyin, ictimai-siyasi, ədəbi-bədii fikrin və təfəkkürün formalaşmasında dövrü mətbuatın rolu əvəzolunmazdır. Dövrü mətbuat dedikdə, ilk növbədə, dövrü mətbuat orqanları - qəzet və jurnal nəzərdə tutulur. Daimi adı, cari nömrəsi olan qəzet, jurnal, topla, bülleten, azı ildə bir dəfə çıxan başqa nəşrlər, habelə birdəfəlik tirajı yüz nüsxədən çox olan digər mətbuat növləri də dövrü mətbuat orqanları sayılır.

Sivilizasiyanın inkişaf tarixində dörd «informasiya inqilabı» (yazının kəşfi - I informasiya inqilabı; İ.Qutenberqin ixtira etdiyi çap dəzgahı - II informasiya inqilabı; B.S.Yakobi tərəfindən elektrik mühərrikinin ixtirası - III informasiya inqilabı; mikroprosessorların layihələndirilməsi və istehsalı - IV informasiya inqilabı) baş vermişdir. Fikrimcə, dövrü mətbuatı müasir dövrə - informasiya cəmiyyətinə gətirən yolun əsasında sivilizasiya tarixində baş vermiş bu «informasiya inqilabları» durur.

Sadalanan informasiya inqilabları nəticəsində yaranmış nəhəng informasiya kütləsinin sistemli şəkildə qorunub gələcək nəsillərə çatdırılmasında, fasiləsiz təhsil sistemində ondan məqsədli istifadənin təşkil edilməsində isə kitabxanaların, onların mühafizə etdiyi müxtəlif sənəd (kitab, qəzet, jurnal və s.) fondlarının, xüsusən dövrü mətbuat fondunun rolu danılmazdır.

Bu cəhətdən M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının ümumi fond sistemi içərisində dövrü mətbuat (jurnal və qəzet) fondunun Azərbaycan mədəniyyətinin və elminin inkişafında xüsusi yeri, fasiləsiz təhsil sistemində oxuculara böyük və əvəzsiz köməkliyi olmuşdur. Təkcə 1923-2007-ci illər ərzində Azərbaycan Milli Kitabxanasının dövrü mətbuat fondunda cəmi 1 000 adda Azərbaycan dilində qəzet (bunlardan 182 adda rayon qəzetidir), 427 adda rus, 34 adda erməni və digər SSRİ xalqları dilində olan qəzet, bundan başqa, 696 adda Azərbaycan və 1 439 adda rus dilində jurnal, 718 adda 40-a yaxın xarici dildə jurnal və 50 addan çox qəzet, həmçinin ümumilikdə 53 550 qovluq qəzet və 1 416 000 nüsxə jurnal mövcud olduğu müəyyənləşdirilmişdir.

Ümumiyyətlə, fasiləsiz təhsil ilə əlaqədar Azərbaycan Milli Kitabxanasının fondundan istifadə edən oxucuların sayı və tərkibi də maraqlıdır. Məsələn, 1999-2007-ci illər üzrə Azərbaycan Milli Kitabxanasının oxucularının sayı və tərkibi aşağıdakı cədvəldə statistik təhlil edilmişdir. Cədvəldən məlum olur ki, kitabxananın zəngin sənəd-informasiya fondundan elmi işçilər, elmlər doktorları, elmlər namizədləri, aspirantlar, icra hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələri, ali və orta məktəb müəllimləri, qulluqçular, fəhlələr və başqaları istifadə etmişlər. Həmçinin həmin cədvəldə kitabxananın

ümumi fondundan istifadə edən oxucuların illər üzrə ümumi cəmi göstərilmişdir.

1999-2007-ci illər üzrə Milli Kitabxananın oxucularının sayı və tərkibi

İllər	Cəmi	Elmi işçilər	Elmlər doktoru	Elmlər namizədi	Aspirant	İcra hakimiyyəti orqanı	Ali məktəb müəllimi	Orta məktəb müəllimi	Qulluqçu	Fəhlə	Başqaları
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1999	26536	5674	384	1049	1203	737	913	619	2863	1708	11386
2000	28067	6601	327	1217	1526	692	1062	685	3618	1482	10857
2001	30495	6992	394	1357	1550	733	1043	692	4686	2001	11047
2002	30487	5125	254	1014	1408	732	889	290	4926	1952	13897
2003	32359	5016	238	966	1233	598	865	445	5341	2271	15386
2004	27623	4682	208	898	1178	574	849	353	5305	2139	11437
2005	31491	4826	108	664	925	739	877	616	5356	1927	15453
2006	34083	2840	187	464	610	435	502	312	5133	2959	20641
2007	39716	3411	191	684	886	438	554	237	5243	4796	23276

Azərbaycan Milli Kitabxanası öz zəngin dövrü mətbuat fondunu daim oxucuların (istifadəçilərin) üzərinə açaraq, cəmiyyətin intellektual-mənəvi səviyyəsinin yüksəlməsində mühüm rol oynamış, elm və mədəniyyət xadimlərinin bir neçə nəslinin formalaşmasına qiymətli töhfələr vermişdir.

Milli Kitabxana öz oxucularını onların tələblərinə əsasən, mütəmadi olaraq, dövrü mətbuatın müxtəlif növlərinə dair ədəbiyyatla təmin edir. Buna misal olaraq 2000-2007-ci illərdə Azərbaycan Milli Kitabxanasında dövrü mətbuatın aşağıdakı növlərinə görə ədəbiyyat verilişinin statistik təhlil cədvəlini göstərmək olar. Buradan məlum olur ki, oxuculara onların tələblərinə əsasən adi jurnallar, referativ jurnallar, qəzetlər, «Azərbaycan qəzeti arxivi şöbəsi»ndən ədəbiyyat, elmi əsərlər verilmiş və onların nüsxə ilə sayı göstərilmişdir.

2000-2007-ci illərdə Milli Kitabxanada

dövri mətbuatın növünə görə ədəbiyyat verilişi

İllər üzrə	Jurnal və referativ jurnallar	Qəzetlər	Azərbaycan qəzeti arxiv	Əhmi əsərlər
1	2	3	4	5
2000	37442	8498	7998	7879
2001	30995	6112	6387	7205
2002	27880	5995	3725	5695
2003	2440	5562	2230	5278
2004	2050	5400	2000	4980
2005	36804	6785	2900	4052
2006	41938	183913	3000	3873
2007	48334	51678	600	3844

Bu nöqteyi-nəzərdən M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının dövri mətbuat fondu, Azərbaycan oxucusunun istər şəxsi təhsil, istərsə də elmi-tədqiqat fəaliyyətinin ilkin mənbələrindən biri kimi, fasiləsiz təhsilin inkişafına əvəzsiz kömək göstərmişdir. Respublikamızda elə bir ziyalı, elə bir tədqiqatçı alim tapmaq olmaz ki, o, bu kitabxananın zəngin dövri mətbuat fondundan istifadə etməmiş olsun.

Göründüyü kimi, ictimai rəyi və dünyagörüşünü formalaşdırmağın, elmi bilikləri yaymağın, maarif və mədəniyyəti inkişaf etdirməyin qüdrətli silahı olan dövri mətbuat və onu mühafizə edən kitabxanaların dövri mətbuat fondunun xalqın maarifləndirilməsində rolu həqiqətən böyük olmuş, həmçinin dövri mətbuat fondu oxucuların (istifadəçilərin) fasiləsiz təhsil almasını, daim yeniləşən, müasir standartlara uyğun gələn biliklərə və dünyagörüşünə yiyələnməsini, cəmiyyətin tələbatını daha səmərəli ödəməsini, şəxsiyyət kimi inkişaf etməsini və ömür boyu təhsilin hamı üçün açıq və bərabər imkanlı olmasını təmin etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. *İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin xüsusiyyətləri və problemləri* // *Respublika*. – 2002. – 17 aprel.

2. «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu // *Azərbaycan*. – 1999. – 14 mart.

3. Məmmədov E.E. *Azərbaycanın respublika əhəmiyyətli böyük dövlət kitabxanalarının dövri və ardı davam edən nəşrlər fondunda saxlanılan sənədlərin uçotu, mühafizəsi və onlardan istifadə qaydaları* // *Kitabxanaşünaslıq və informasiya: elmi-nəzəri və praktiki jurnal*. – B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, yanvar-aprel 2015. – №1(16). – ISSN: 2219-5882. – S. 92-101.

4. Məmmədov E.E. *M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının dövri mətbuat fondu (1923-2007-ci illər)* // *Kitabxanaşünaslıq və informasiya: elmi-nəzəri və praktiki jurnal*. – B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, may-avqust 2015. – №2(17). – ISSN: 2219-5882. – S. 110-117.

5. 70 il xalqın xidmətində: (M.F.Axundov adına Azərbaycan Respublika Dövlət kitabxanasının tarixinə dair materiallar məcmuəsi) / M.F.Axundov adına Azərbaycan Respublika Dövlət Kitabxanası; Red.: F.Məmmədov. – Bakı, 1993. – 156 s.

6. Резолюция 69-й Генеральной конференции ИФЛА // <http://www.ifla.org>

7. Хан А.В. *На пути к обществам знаний* // *Наука в информационном обществе*. – СПб., 2004. – С. 22–26.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ФОНДА ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ М.Ф.АХУНДОВА В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

МАМЕДОВ Э. Э.

РЕЗЮМЕ

В этой статье речь идет о научном исследовании богатого периодического печатного фонда Азербайджанской Национальной Библиотеки имени М.Ф.Ахундова, являющейся незаменимой культурной сокровищницей, его роль и значение в системе непрерывного образования.

Ключевые слова: Периодическая печать, фонд периодической печати, периодические издания, непрерывное образование, информационное общество, информационная революция, информатизация общества, журнал, библиотечный фонд, национальная библиотека, газета, документ, сериальное издание.

THE FUND OF PERIODICAL PRESS OF THE AZERBAIJAN
NATIONAL LIBRARY NAMED AFTER M.F.AKHUNDOV AND ITS
ROLE AND IMPORTANCE IN THE SYSTEM OF
LIFELONG LEARNING

MAMMADOV E. E.

SUMMARY

In this article we are talking on scientific research about the rich fund of periodical press of the Azerbaijan National Library named after M. F. Akhundov, an irreplaceable cultural treasure trove and its role and importance in the system of lifelong learning.

Key words: *Periodical press, the fund of periodical press, periodicals, lifelong learning, information society, information revolution, informatization of society, a journal, library fund, a newspaper, national library, a document, serial edition.*